
Daniela Hodrová | Text města jako síť a pole

Pojetí textu jako sítě, se kterým vystoupil profesor Marcelli, je mi velmi blízké. Dávno mě vzrušuje sepětí textu s aktem splétání a tkaní, tedy oním aktem, jímž text, například text románu, povstává. Vnímám tento akt, ve kterém se místo pohybu ke středu nebo současně s ním výrazně uplatňuje pohyb sem a tam, dopředu a dozadu a také kroužení, jako mikrokosmickou analogii makrokosmického pohybu kosmogonického. Ostatně symbolika tkaní je dávného data a často je užívána, jak píše Jean Biès v knize *Art, Gnose et Alchimie* (1987), pro zobrazení energetických výměn, neustálého přibývání a ubývání sil, které ze světa dělají živou texturu (Jean Biès: Osvícený Hérakleitos, *Logos* 2002/1–2, s. 14). Při psaní, pojatém vědomě či nevědomě jako tkaní, jsou důležité momenty opakování, paralelismu, variace, analogie, asociace, zvukových, ale i myšlenkových „rýmů“, syntopie a synchronie – ty svazují jevy a události na základě jiné než kauzální logiky, tedy například na základě podobnosti či prostorové a časové blízkosti.

Splétáme a rozplétáme síť textů. Síť, kterými se pokoušíme strukturovat svět – prostor, který nemá zjevný střed ani hranice, místo středu se tu nalézá množství středů, lépe uzlů, v nichž se srážejí nebo z nichž vyzařují významy. Místo pojmů středu a hranice nabývají v síti velkého významu pojmy spojení, souvislosti a souměznosti. Snad by při našem uvažování o síti bylo dobré připomenout, že tu mluvíme o síti ve dvojím smyslu: na jedné straně je tu síť jako nástroj, s jehož pomocí čteme text, v textu rozpoznáváme různé síťové struktury – to je síť interpretační, na druhé straně – a tuto síť mám na mysli – je tu síť jako způsob a proces, jímž povstává text, text-svět – to je síť generativní (případně by bylo možné mluvit o interpretačním a generativním aspektu sítě). Oba typy či aspekty sítě spolu ovšem souvisejí, ale zřídka, pokud vůbec kdy, jde o jednu a tutéž síť. Textem tvoříme a v textu rozpoznáváme množství sítí

(motivických, narativních aj.). Čím hustší, a tedy jemnější síť však v textu tvoříme a rozpoznáváme, tím se zároveň struktura sítě víc a víc zamlžuje, až posléze mizí a přechází v cosi, co můžeme, inspirováni fyzikou a informatikou, označit jako **pole**. V pojmu pole, kterým síť či lépe soustava sítí jako našich způsobů rozvrhování a interpretací gigantické sítě světa jako textu a textu jako světa prochází všemi směry, je vyjádřena kontinuita, ale současně dynamičnost, energetičnost, projevující se pohybem a proměnami. Vrátime-li se k typologii sítí, pak je tu jednak síť generující pole, jednak síť, která se pokouší pole zobrazit a popsat (ve fyzice se kupříkladu elektromagnetické pole popisuje pomocí Maxwellových rovnic). Text tedy není jen síť, ale za představou sítě stojí představa pole sítí generovaného a jinou sítí posléze zobrazovaného.

Chtěla bych teď svou představu o textu jako poli v náznaku demonstrovat na textu, který stojí či lépe tvoří se někde mezi textem literárním a textem světa – na **textu města**. Zmíním se o některých aspektech tohoto textu svého druhu, který má podle mne mnoho společného s textem literárním, a proto lze o jednom vypovídat prostřednictvím druhého. Jestliže v souvislosti s literárním textem může slovo síť navozovat dojem jakési pevné mřížky, kterou autor a poté interpret pokládá na realitu a text, pak v souvislosti s textem města se pevnost a stabilita této mřížky už na první pohled jeví jako iluzorní. Síť města jako textu je čímsi velmi dynamickým, ba živým, vibruje, rozpíná se a smršťuje, rozvíjí se a svinuje, je to s ní tak trochu jako s polem ve fyzice – je síť i vlnou, soustavou vztahů-kanálů i proudem, který těmito kanály proudí. Město, právě tak jako text, není nikdy dokončené, je to **pole v pohybu**. Platí-li o textu, že přesahuje do dalších textů, že šíří svá intertextová vlákna jako houba, jejíž neviditelné podzemní „tělo“ svou stavbou naznačuje „propletenost hlubin skutečnosti vazivem souvislosti“ (výrok Ivana Havla citovaný Zdeňkem Neubauerem v stati O houbách, *Kritický sborník* 1992/2, s. 23), pak je tento „podzemní“ život, dynamické tkanivo vztahů v textu města, ještě zřetelnější. Síť budov a míst, generujících pole města, je protkána sítěmi „neviditelných měst“ – těch, která tu stála dřív (pod městem současným město gotické, pod ním město románské...), ale i měst vzdálených, která obyvatelé města navštívili nebo ze kterých návštěvníci města přišli, a konečně je protkána sítěmi měst literárních, textů psaných o tomto městě a v tomto městě. Chodec městem více či méně vnímá přítomnost tohoto pole, neustále i jím samým generovaného, tuto

zvláštní vibrující spleť prolínajících se obrazů a struktur, a on to je, kdo tomuto setkávání a prolínání dává smysl, vždy jedinečný, pomíjivý a zároveň, pokud cesty opakuje, stále znovu, byť jinak nalézáný. A právě o tento stále se vytrácející a znovu a jinak nalézáný smysl, který město jako text, **žitý** text, text jako síť a pole, zahrnující nescetné texty, ustavičně zakládá, při pobytu ve městě – v doslovném i heideggerovském smyslu – především běží.

Právě v podobě takového textu – sítě sítí reálných i potenciálních, explicitních i implicitních a pole těmito sítěmi generovaného – vstupuje město do literárních textů. Zpravidla bývá pole města v textu přítomno jako síť reálných, pojmenovaných míst. Někdy je tu však přítomno jako síť míst anonymních, jejichž identitu tušíme (jako např. v Kafkově *Procesu*), jindy pak jejich identitu ani netušíme, a jde-li o město fiktivní, taková identita ani neexistuje. Kromě toho však – vyslovím teď hypotézu – může být pole města v textu přítomno zároveň nebo pouze svým stylem: urbánní text nese znaky města a jeho mýtu. Jaké znaky mám na mysli? Jednak znaky obecné, například iterativnost (Deleuze a Guattari mluví v souvislosti s Kafkou o „zmnožování řad“ – Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Kafka. Za menšinovou literaturu*, Praha, Herrmann a synové 2001), s níž souvisí i zjev dvojníka, této městské postavy povýtce, dále heterogenost, mnohostylovost, různohlasí, intertextovost, fragmentárnost, dále třeba zvýrazněný motiv oken, dveří, schodů, ale k těmto znakům patří i způsoby psaní – psaní proudem či tkaní, dále pak znaky jedinečné – přízračnost, divadelnost jako některé znaky literárního Petrohradu, labyrintovost, „palimpsestovost“ jako některé znaky literární Prahy. Bezpochyby častěji je město ovšem v textu přítomno tím i oním způsobem, tj. explicitně i implicitně.

Kromě toho, že město v prostoru textu figuruje v podobě různě viditelné sítě míst, figuruje tu rovněž jako síť časová – síť událostí veřejných i soukromých. Stejně je tomu v realitě. Člověk, který vstupuje do metra ve stanici Můstek, ocitá se tu ve zvláštním sémantickém uzlu, neboť jeho příběh (např. vzpomínka na osudový zážitek, třeba rozchod s milovanou bytostí) a jedinečná situace, pocit, který má toho dne, se tu protnou nejen s uzlem podzemní komunikační sítě velkoměsta, ale podívá-li se dolů, do místa, kde jsou obnaženy fragmenty románské stavby, protnou se i s jinou, hlubší časovou vrstvou města. Jinými slovy – osobní příběh a paměť se protnou a prolnou s příběhem a pamětí města a stvoří v síti města jedinečný uzel či pomíjivý střed, promění podobu města. To, co se v běžném životě při

chůzi městem děje víceméně mimoděk, může být v literárním textu výsledkem záměru. Postava procházející určitými místy, například Sofie Syslová v *Kuklách*, můžu-li citovat vlastní román, oživuje místa, „otvírá“ jejich paměť tím, že se rozpomíná na události, které se tu odehrály, a prožívá, „čte“ svůj příběh v rámci příběhu města, v sémantickém poli města. Je přitom příznačné, že k takovému prolnutí soukromého příběhu s příběhem města nedochází ani tak o svátcích, ale při každodenních, tj. opakovaných cestách; v určitém okamžiku a za určitých okolností můžou o sebe tyto dvě narativní sítě křížnout a dojde k výboji – k zážitku jiného času a prostoru, k vjemu jiného vědomí, k zvláštnímu setkání, ke zjevení dvojníka. Dvojník, stejně jako fiktivní dům – Golem a dům U poslední lucerny v Meyrinkově románu – jsou názornými příklady toho, jak je literárním textem generováno pole města. Opakovaná cesta, například k domu dětství v románu *Théta* (omlouvám se, že se znovu uchyluji k sebecitaci), se může stát cestou rituální, archetypální, mytickou. Kromě tohoto způsobu mytologizace města chůzí – mytologizace v rámci každodennosti (k tomuto typu můžeme přiřadit Joyceova *Odysea*), probíhá v textu mytologizační proces ještě jiným způsobem, a to tak, že chodec, postava chodce, ale i interpret městského textu, kteří se pohybují v poli města, „čtou“ a „píší“ svůj příběh a příběh města sítí mýtu tohoto města – pole města nabývá charakteru víru, do něhož jsou texty strhovány (Bělého román *Petrohrad* je pojat v duchu petrohradského mýtu, Meyrinkův *Golem* v duchu mýtu pražského).

Co vlastně umožňuje ono zhoupnutí či stržení osobního příběhu do sítě příběhu mytického, jehož býváme při chůzi městem i v městském textu svědky a aktéry? Podle mého názoru je to možné přinejmenším ze dvou důvodů (oba jsou ovšem hypotetické): jednak proto, že rozlišení událostí na každodenní a archetypální, prostoru na prostor vnější a vnitřní je vlastně takříkajíc toliko pomocné, neboť svět vně i uvnitř je ve skutečnosti jediným světem, je to „unus mundus“; jednak proto, že v poli města působí jev, který by mohl být označen analogicky podle Sheldrakovy „morfogenetické rezonance“ jako **mýtogenetická rezonance**. Předpokládejme, že se vědomí, ale ještě víc nevědomí obyvatele města (méně často jeho návštěvníka) za určitých okolností, ne-li ustavičně, napojuje na kolektivní vědomí, ale ještě spíš nevědomí města, jehož je ostatně součástí. Vědomím města rozumím onu síť explicitních textů všeho druhu (architektonických, literárních, síť minulých kolektivních událostí, známých z textů), nevědomím pak onu implicitní síť všech událostí, které se

tu kdy odehrály, velkých i nicotných, současných, ale i dávno minulých, a přece stále jakoby přítomných, přítom nezapsaných příběhů všech bytostí s městem spjatých. Právě na základě mýtogenetické rezonance jsou místa a události podobně vnímány a v textech dostávají podobné rysy, připodobňují se mýtům či prapříběhům. Ty ve vědomí či spíš nevědomí chodce působí jako svého druhu „atraktory“, což znamená, že prožívané a psané události a příběhy jsou přitahovány k určitým způsobům vnímání a osmyslování. Fenomémem mýtogenetické rezonance (tedy nejen intertextovostí – ta je podle mne jejím projevem) lze kupříkladu mimo jiné vysvětlit existenci „magického textu“ Prahy, sledovatelného od romantismu až po díla Michala Ajvaze, Miloše Urbana, ale i Francouzky Sylvie Germainové.

Tkadlena tká nejen podle známých, viditelných vzorů (tady působí vědomá intertextovost), ale i podle vzorů, které „nezná“ nebo spíš sotva tuší (tady se pohybuje na území nevědomé intertextovosti). Mluvím záměrně o tkadleně, neboť právě v „ženských textech“ je akt tkaní velmi významný a tyto texty navazují snadněji kontakt s nevědomím města než texty „mužské“. Tam, kde se při archaickém pohybu dopředu – dozadu, sem – tam nit osobního příběhu setká s nití příběhu města, dochází často nejen k prostorové, ale i k časové smyčce. Ten, kdo se nalézá v poli města jako chodec nebo kdo v něm působí zároveň jako tkadlec (pokusila jsem se naznačit, že i chůze je svého druhu tkaním – generuje pole), ocitá se v zóně, která je v neustálém pohybu, rozpíná se a smršťuje, zahušťuje se a řídne, odvíjí se a zavíjí, některý uzel zaniká, respektive stává se (dočasně) neviditelným, jiný naopak vzniká, další uzel se přepólovává – místo, které se dosud jevilo jako ryze vnější, každodenní, světské, se náhle stane (dočasně) místem niterným, magickým, nebo naopak (dočasně) ztrácí svou magičnost. Text města, tento nestabilní systém povytce, se subjektu, který je, jak už jsem řekla, jeho součástí, nabízí neustále k prožívání, tvarování, osmyslování.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha